

บทที่ 6

สรุปผลการศึกษา อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การศึกษาพื้นที่เกษตรกรรม : กรณีศึกษาพื้นที่การปลูกทุเรียนจังหวัดนนทบุรี ในบทสุดท้ายนี้จะนำเสนอเป็น 3 ส่วน ได้แก่ สรุปผลการศึกษา การอภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ดังนี้

6.1 สรุปผลการศึกษา

6.1.1 วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อวิเคราะห์ถึงความต้องการของเกษตรกร สถานการณ์/ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้พื้นที่ปลูกทุเรียนในจังหวัดนนทบุรีและแนวโน้ม
- 2) เพื่อศึกษานโยบายมาตรการแนวทางของภาครัฐทั้งส่วนกลางและท้องถิ่นในการอนุรักษ์/ฟื้นฟูหรือคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรมโดยทั่วไปและพื้นที่ปลูกทุเรียนนันทเป็นการเฉพาะ
- 3) เพื่อวิเคราะห์หาแนวทาง/มาตรการที่เหมาะสมในการอนุรักษ์/ฟื้นฟูการปลูกทุเรียนในจังหวัดนนทบุรี ที่คำนึงถึงค่าเสียโอกาสทางเศรษฐกิจของเกษตรกร โดยนำผลที่ได้จากการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 และ 2 มาใช้

6.1.2 วิธีการศึกษา

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร

ประชากรในส่วนของเกษตรกรในการศึกษาคั้งนี้คือเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในอำเภอต่างๆ ทั้งหมด 6 อำเภอ ของจังหวัดนนทบุรี ซึ่งมีจำนวน 1,364 ครัวเรือน (ณ สิ้นปี 2557) จากฐานข้อมูลของสำนักงานเกษตรจังหวัดนนทบุรี แบ่งเป็นอำเภอเมือง 585 ครัวเรือน อำเภอบางกรวย 191 ครัวเรือน อำเภอบางใหญ่ 200 ครัวเรือน อำเภอบางบัวทอง 30 ครัวเรือน อำเภอไทรน้อย 11 ครัวเรือน และอำเภอปากเกร็ด 347 ครัวเรือน

กลุ่มตัวอย่าง

การกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างเพื่อการเก็บข้อมูลสำหรับการศึกษาคั้งนี้ใช้ตามเกณฑ์ของ Krejcie and Morgan โดยจำนวนประชากร 1,400 จะใช้กลุ่มตัวอย่าง 302 ราย แต่ได้เก็บจริงจำนวน 309 ราย และในการสุ่มตัวอย่งนี้จะพิจารณาสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น (stratified random sampling) โดยพิจารณาเป็นสัดส่วนกับจำนวนครัวเรือนเกษตรกรในแต่ละอำเภอ สำหรับอำเภอบาง

บัวทองและไทรน้อยมีจำนวนตัวอย่างค่อนข้างน้อยทำให้การวิเคราะห์ทำได้ยากจึงได้ใช้วิธีรวมเกษตรกรของอำเภอบางบัวทองและไทรน้อยเข้าด้วยกัน แล้วนำมาวิเคราะห์หาค่าความสัมพันธ์ทางสถิติต่างๆ

ประชากรในส่วนที่เกี่ยวข้องอื่นๆ

ประชากรในส่วนนี้ได้แก่ เจ้าหน้าที่ภาครัฐ องค์กร/หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการใช้พื้นที่ปลูกทุเรียนในจังหวัดนนทบุรีทั้งในระดับประเทศและระดับท้องถิ่น โดยจะเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจงกับผู้ที่สามารถให้ข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องได้เป็นอย่างดี

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ การประชุมสนทนากลุ่มย่อย ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งในพื้นที่การศึกษา ทั้งเกษตรกร เจ้าหน้าที่ภาครัฐ องค์กร/หน่วยงานทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศที่เกี่ยวข้อง

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งจาก

- 1) ข้อมูลทุติยภูมิจากหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ตำรา เอกสารทางวิชาการ และอินเทอร์เน็ต
- 2) ข้อมูลปฐมภูมิโดยในส่วนนี้จะเป็นการเก็บข้อมูลจากหน่วยงาน/บุคคลที่เกี่ยวข้อง ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ที่ศึกษา ดังนี้

(1) การเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างตามแบบสัมภาษณ์/สอบถามจากเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนในพื้นที่ศึกษา เจ้าหน้าที่ องค์กร/หน่วยงานทั้งในระดับท้องถิ่นและในระดับประเทศสัมพันธ์เชิงลึกปราชญ์ทุเรียน ส่วนราชการทั้งในระดับท้องถิ่น และประเทศ องค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริม/อนุรักษ์/ฟื้นฟู พื้นที่ปลูกทุเรียนของจังหวัดนนทบุรี

(2) การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการประชุมกลุ่มย่อย (focus group) เพื่อรับฟังความคิดเห็นจากกลุ่มเกษตรกรเจ้าหน้าที่ภาครัฐ องค์กร/หน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง จำนวน 20 ราย

การวิเคราะห์ข้อมูล

จากข้อมูลสถิติทั้งหมดที่ได้จากข้อ 13.3 จะนำมาประมวลผลการวิเคราะห์หาค่าสถิติเชิงพรรณนา เช่น ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และนำมาวิเคราะห์ประมวลผลโดยใช้การวิเคราะห์ SWOT และใช้วิธีวิเคราะห์แบบ scenario analysis

6.1.3 ผลการศึกษา

- 1) จากกลุ่มตัวอย่างเกษตรกรที่ศึกษาพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ยังคงมีความต้องการในการอนุรักษ์การเพาะปลูกทุเรียนนนท์ แม้ว่าส่วนใหญ่จะเห็นว่า การปลูกทุเรียนมิได้กำไร แต่ก็ยังคงทำอาชีพนี้ต่อไป และกว่าครึ่งก็จะขยายพื้นที่ออกไปอีกหากมีที่ว่างในอนาคต นอกจากนี้เกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 78) ยังมองว่าแนวโน้มในอนาคตของการปลูกทุเรียนมีแนวโน้มลดลง โดยปัจจัยสำคัญ

เกิดจาก 3 เหตุผลหลัก ได้แก่ ใต้กรุ่นใหม่ไม่สนใจทำอาชีพนี้ ราคาที่ดินสูงจนไม่คุ้มค่าที่จะใช้ที่ดินในการปลูกทุเรียนต่อไป และขาดการส่งเสริมอย่างจริงจังจากภาครัฐ

2) มาตรการของภาครัฐในการส่งเสริมอนุรักษ์และฟื้นฟูการปลูกทุเรียนมีการดำเนินการมากขึ้นอย่างชัดเจน หลังสถานการณ์น้ำท่วมใหญ่เมื่อปี พ.ศ. 2554 ที่สำคัญคือ การดำเนินตามโครงการในพระราชดำริของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ รวมกับการดำเนินการตามภารกิจของทั้งหน่วยงานกลาง คือ สำนักงานเกษตรจังหวัด กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ หน่วยงานท้องถิ่น กองส่งเสริมคุณภาพชีวิต องค์การบริหารส่วนจังหวัดนนทบุรี มีการจัดทำแปลงต้นแบบ การฟื้นฟูพันธุ์เก่าๆ ของทุเรียนนนท์ การอบรมการขยายพันธุ์ การจัดมหกรรมทุเรียน เป็นต้น นอกจากนี้ในส่วนของภาคประชาชนก็มีการตั้งชมรมอนุรักษ์ทุเรียน ศูนย์การเรียนรู้เพื่ออนุรักษ์ทุเรียนที่บ้านนนทบุรี ทำให้การดำเนินการอนุรักษ์ฟื้นฟูพื้นที่เพาะปลูกทุเรียน มีความเข้มแข็งมากขึ้น

แต่อย่างไรก็ตามพบว่ามาตรการของภาครัฐในส่งเสริมสนับสนุนเกษตรกรยังมีไม่เพียงพอ โดยเฉพาะในเรื่องของน้ำที่จำเป็นต่อการเพาะปลูกทุเรียนที่มีปัญหาน้ำกร่อย น้ำเค็ม น้ำเสีย หากรัฐเข้ามาช่วยเรื่องน้ำ ไม่ว่าจะเป็นน้ำประปา น้ำบาดาล หรือการแก้ไขปัญหาน้ำเค็มให้ได้ผลจะเป็นการช่วยให้การเพาะปลูกทุเรียนสามารถคงอยู่และขยายพื้นที่ออกไปได้อย่างเป็นรูปธรรม

3) จากการวิเคราะห์จุดแข็ง-จุดอ่อน-โอกาส-อุปสรรค ที่ได้จากการศึกษาทั้งหมดและการทำการสนทนากลุ่มย่อยพบว่า

3.1) จุดแข็งของทุเรียนนนท์

(1) คุณภาพของทุเรียนนนท์ที่มีคุณสมบัติต่างจากทุเรียนในพื้นที่อื่นๆ ซึ่งเกิดจากพื้นที่ดินที่อุดมสมบูรณ์และพันธุ์ทุเรียนนนท์ ซึ่งเกิดจากภูมิปัญญาการปลูกแบบดั้งเดิม เช่น ปลูกแบบยกร่อง มีการปลูกพืชที่ให้ร่มเงาและเป็นปุ๋ย เช่น ปลูกต้นทองหลาง ในช่วงที่ทุเรียนยังไม่โตพอ การไม่ใช้สารเคมีโดยทำสวนเกษตรอินทรีย์

(2) ภาพพจน์ ความน่าเชื่อถือ คุณภาพมาตรฐานในระดับสูง โดยชาวสวนทุเรียนได้ดูแลผลผลิตอย่างดี เช่น ไม่เก็บผลผลิตอ่อน การประกันการจำหน่ายที่ยินดีคืนเงินหากทุเรียนไม่ได้คุณภาพ เหล่านี้สร้างความเชื่อมั่นให้แก่ผู้บริโภคได้

(3) การมีเครือข่ายที่เข้มแข็ง โดยมีเครือข่ายชมรมทุเรียนในทุกอำเภอ เพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ส่งเสริมและทำกิจกรรมระหว่างกัน เป็นช่องทางในการรับความช่วยเหลือจากภาครัฐได้ง่ายอีกทางหนึ่ง

(4) การพึ่งพาสินเชื่อต่ำ ชาวสวนทุเรียนนนท์เป็นเกษตรกรที่ค่อนข้างมีฐานะ มีที่ดินเป็นของตนเองที่ตกทอด จึงไม่มีหนี้จากการเพาะปลูก อีกทั้งในครอบครัวก็จะมีประกอบอาชีพอื่น จึงมีรายได้หลายทาง

3.2) จุดอ่อน

(1) ราคาสูงกว่าทุเรียนทั่วไปในพื้นที่อื่นค่อนข้างมาก ผลผลิตแต่ละปีออกมาน้อย โดยเฉพาะในช่วงหลังน้ำท่วมใหญ่ พ.ศ. 2554 ราคาที่สูงมากทำให้ผู้บริโภคที่เข้าถึงได้มีจำกัด

(2) ต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้นมาก โดยที่ทุเรียนเป็นพืชที่ต้องการการดูแลเอาใจใส่สูง จึงมีต้นทุนสูงขึ้น โดยเฉพาะน้ำประปาที่ต้องใช้แทนน้ำตามคูคลองธรรมชาติที่เสียหายจากการไหลเข้าของน้ำเค็มในช่วงฤดูแล้ง

(3) ขาดการสานต่อของคนรุ่นใหม่ พบว่าลูกหลานของเกษตรกรรุ่นปัจจุบันที่มีการศึกษาสูงขึ้นมักไม่ค่อยสนใจทำอาชีพนี้

3.3) โอกาส

(1) ความต้องการในตลาดที่มีอยู่สูงมาก เนื่องจากคุณภาพดี โดยเฉพาะกับกลุ่มคนที่มีรายได้สูง ที่มีการสั่งจองตั้งแต่ผลทุเรียนมีขนาดเล็ก ผลผลิตหรืออุปทานที่ได้ในแต่ละปีไม่เพียงพอกับความต้องการซื้อ

(2) การได้รับการส่งเสริมจากภาครัฐ โดยเฉพาะหลังจากน้ำท่วมใหญ่ปี พ.ศ. 2554 และการมีโครงการอนุรักษ์ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา เข้ามาดูแลขยายพันธุ์ทุเรียนนนท์

3.4) อุปสรรค

(1) ภัยธรรมชาติ การเกิดน้ำท่วมใหญ่ในแต่ละครั้ง โดยเฉพาะครั้งหลังสุด (2554) ทำให้ทุเรียนภายในเป็นจำนวนมากอีกทั้งวิถีชีวิตคนเมืองได้เข้ามามากขึ้นในจังหวัดนนทบุรี สภาพแวดล้อมที่ไม่เหมาะกับการปลูกทุเรียน

(2) การดำเนินนโยบายของภาครัฐที่ยังไม่ต่อเนื่อง และอาจไม่ตรงกับสิ่งที่เกษตรกรต้องการ โดยเฉพาะการแก้ปัญหาในเรื่องน้ำ น้ำกร่อย น้ำเค็ม ที่เข้ามาในสวนทุเรียนทำให้ทุเรียนตาย เกษตรกรต้องใช้น้ำประปา ซึ่งมีต้นทุนสูงในส่วนนี้

ดังนั้น ภาครัฐจึงควรเข้ามาแก้ไขจุดอ่อน และอุปสรรค ซึ่งการศึกษาข้อคิดเห็นของเกษตรกรมีความเห็นตรงกันที่สำคัญคือเรื่องน้ำเพื่อการดูแลทุเรียน หากภาครัฐแก้ไขปัญหานี้ได้จะช่วยเพิ่มการคงอยู่ของพื้นที่ทุเรียนได้อีกมาก

6.2. การอภิปรายผล

จากการศึกษาทั้งหมด มีประเด็นสำคัญๆ ที่มีนัยยะต่อการคุ้มครองพื้นที่ปลูกทุเรียนในจังหวัดนนทบุรี ที่คณะผู้วิจัยจะนำมาอภิปรายผล ดังนี้

6.2.1 สภาพเศรษฐกิจ สังคมและภูมิหลังของเกษตรกรผู้ปลูกทุเรียนจังหวัดนนทบุรี

จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรเป็นผู้มีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดี แตกต่างจากเกษตรกรในพืชชนิดอื่น จะเห็นได้จากการถือครองที่ดินเพื่อการปลูกพืชที่เกษตรกรกลุ่มตัวอย่างทั้งจังหวัด (รวมทุก

อำเภอแล้วจำนวน 309 ตัวอย่าง) มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินถึงกว่าร้อยละ 94 จะมีเช่าบ้างเพียงเล็กน้อย ซึ่งเป็นการเช่าจากญาติผู้ใกล้ชิดชนิดเท่านั้น ดังตารางที่ 6.1

ตารางที่ 6.1 ลักษณะการถือครอง

	ร้อยละ
เป็นกรรมสิทธิ์ของตนเอง/ครอบครัว	94.1
เช่า	3.6
บางส่วนเป็นกรรมสิทธิ์ บางส่วนเช่า	2.3

การที่มีฐานทางเศรษฐกิจที่ตื้นเขินย่อมทำให้เพิ่มโอกาสในการอนุรักษ์/ฟื้นฟูหรือยังคงดำรงการเพาะปลูกทุเรียนเอาไว้ได้ แม้ว่าจะมีปัจจัยที่จะทำให้เขามีโอกาสเปลี่ยนอาชีพไปสู่อาชีพที่ให้ผลตอบแทนทางเศรษฐกิจที่สูงกว่า หรือแม้กระทั่งการขายพื้นที่ดินที่ใช้ในการปลูกทุเรียนที่นับวันจะมีราคาแพงขึ้นจากการพัฒนาเมืองนนทบุรีอย่างรวดเร็วในช่วงที่ผ่านมาและที่จะมีเพิ่มขึ้นในอนาคต ซึ่งจะเห็นได้จากข้อคำถามที่ถามว่าเกษตรกรสนใจจะทำอาชีพชาวสวนทุเรียนต่อไปหรือไม่ ซึ่งพบว่ากว่าร้อยละ 90 สนใจที่จะทำต่อโดยทำเป็นอาชีพเสริม และอาชีพหลักในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน ดังตารางที่ 6.2

ตารางที่ 6.2 ความสนใจที่จะทำอาชีพสวนทุเรียนต่อไป

	ร้อยละ
1. ทำต่อ	90.9
2. ไม่ทำต่อ	9.1
1. ทำเป็นอาชีพหลัก	48.9
2. ทำเป็นอาชีพเสริม	51.1

แม้ว่าส่วนใหญ่จะเห็นว่าการปลูกทุเรียนเมื่อคิดถึงต้นทุนระยะเวลาต่างๆ แล้ว เป็นการขาดทุน (ร้อยละ 43.8) มากกว่ากำไร (ร้อยละ 39.6) ดังตารางที่ 6.3

ตารางที่ 6.3 ผลตอบแทนที่ได้รับจากการทำสวนทุเรียน

	ร้อยละ
1. กำไร	39.6
2. ขาดทุน	43.8
3. เท่าทุน	12.9

อีกทั้งเป็นการเพาะปลูกที่มีการกู้ยืมน้อยมาก (ร้อยละ 85.1) จะมีการกู้ยืมบ้างเพียงส่วนน้อย (ร้อยละ 11.9) ซึ่งการกู้ยืมก็เป็นการกู้ยืมในอัตราดอกเบี้ยต่ำจากภาครัฐหรือตามนโยบายของรัฐ เช่น กองทุนหมู่บ้าน ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์เป็นสำคัญ ดังตารางที่ 6.4

ตารางที่ 6.4 การกู้ยืมเงินมาเพื่อทำการเพาะปลูกทุเรียน

	ร้อยละ
ไม่มีการกู้ยืมเงิน	88.1
มีการกู้ยืมเงิน	11.9

การที่เกษตรกรทำการเพาะปลูกทุเรียน เหตุผลส่วนใหญ่ก็เพราะว่าทำมาแต่บรรพบุรุษ (ร้อยละ 77.3) และการมีใจรักจากการทำอาชีพ (ร้อยละ 51.6) ดังตารางที่ 6.5

ตารางที่ 6.5 เหตุผลที่เลือกเพาะปลูกทุเรียน

	ร้อยละ
ทำมาแต่บรรพบุรุษ	77.3
ผลผลิตราคาสูง	16.2
มีเงินทุนเพียงพอ	9.7
มีใจรักในการทำสวนทุเรียน	51.6
การสนับสนุนจากภาครัฐ	22.1

ส่วนความต้องการในการขยายพื้นที่ปลูกทุเรียนหากพบที่ว่างนั้นกว่าครึ่ง (ร้อยละ 55.1) ยังต้องการขยายการเพาะปลูกเพิ่มขึ้น ดังตารางที่ 6.6

ตารางที่ 6.6 ความต้องการขยายพื้นที่ทำสวนทุเรียนกรณีที่มีพื้นที่ว่าง

	ร้อยละ
1. ขยาย	55.1
2. ไม่ขยาย	44.9

อีกประเด็นหนึ่งจะพบว่ามีการปลูกทุเรียนใหม่ๆ จำนวนมาก (ร้อยละ 39.0) ที่เป็นการปลูกขึ้นในระยะเวลาดำกว่า 5 ปี หรือหลังน้ำท่วมใหญ่ ปี 2554 ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเกษตรกรยังคงต้องการทำอาชีพนี้ต่อไปอีก ในขณะที่เกษตรกรรายเก่าที่ปลูกทุเรียนมานานกว่า 21 ปี ก็ยังมีอยู่จำนวนมาก (ร้อยละ 39.3) พอๆ กัน ดังตารางที่ 6.7

ตารางที่ 6.7 ระยะเวลาการปลูกทุเรียน

	ร้อยละ
ต่ำกว่า 5 ปี	39.0
6-10 ปี	15.0
11-15 ปี	1.5
16-20 ปี	5.2
21ปีขึ้นไป	39.3

จากประเด็นต่างๆ ทั้งหมด จึงน่าจะมองแนวโน้มได้ว่าความคงอยู่ของพื้นที่การปลูกทุเรียนนนท์ น่าจะยังคงมีอยู่ต่อไปแม้ว่าจะมีปัจจัยที่เป็นจุดอ่อน และอุปสรรค ของอาชีพนี้อยู่มาก แต่ด้วยทัศนคติเชิงบวก ใจรัก ฐานะทางเศรษฐกิจจะเป็นปัจจัยสำคัญของการคงอยู่ของอาชีพนี้ต่อไปได้ หากรัฐให้การส่งเสริมสนับสนุนอย่างจริงจัง

อีกประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจคือ คำถามที่ว่าเคยคิดจะขายสวนทุเรียนหรือไม่พบว่าร้อยละ 76.3 ไม่เคยคิดจะขายสวนทุเรียน ในขณะที่ชาวสวนที่เคยคิดจะขายมีเพียงส่วนน้อยหรือร้อยละ 23.7 เท่านั้น ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเกษตรกรยังมีความต้องการอนุรักษ์พื้นที่การปลูกทุเรียนเอาไว้อย่างน้อยก็ในชั่วชีวิตของตน

6.2.2 ผังเมืองรวมของจังหวัดนนทบุรีกับการคุ้มครองพื้นที่เกษตรกรรม

จากผังเมืองรวมจังหวัดนนทบุรีที่มีการจำแนกประเภทการใช้ที่ดินนั้นพบว่าไม่มีการกำหนดพื้นที่อย่างเฉพาะเจาะจงให้เป็นเขตพื้นที่ประเภทใดประเภทหนึ่งที่ชัดเจน ไม่ว่าจะเขตพื้นที่อุตสาหกรรม พื้นที่เกษตรกรรม ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าไม่มีการกำหนดผังเมืองหรือประเภทการใช้ที่ดินให้เป็นพื้นที่คุ้มครองเพื่อการเกษตรกรรมในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง

การคุ้มครองพื้นที่เพื่อการเกษตรกรรม โดยเฉพาะการปลูกทุเรียนจึงมิได้เกิดขึ้นในทางกฎหมายและระเบียบใดจากภาครัฐ จะมีเพียงแค่กิจกรรมการส่งเสริมการอนุรักษ์ตามโครงการต่างๆ เท่านั้น

จังหวัดนนทบุรีนับเป็นพื้นที่เพาะปลูกทุเรียนพันธุ์ดีมาหลายช่วงอายุคน และเป็นมรดกตกทอดมาถึงรุ่นลูกหลาน โดยเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวางว่าทุเรียนพันธุ์ต่างๆ ที่ปลูกในพื้นที่จังหวัดนนทบุรีนั้น นอกจากจะมีรสชาติอร่อยแตกต่างจากที่มีจำหน่ายอยู่ในท้องตลาดทั่วไป จึงทำให้เป็นที่ต้องการของตลาดอย่างมาก ผู้บริโภคต้องจองซื้อล่วงหน้า ซึ่งสะท้อนสถานการณ์ “excess demand” อย่างชัดเจน ในขณะที่อุทยานของทุเรียนนนทบุรีที่ออกสู่ท้องตลาดมีจำกัดตามพื้นที่การปลูกที่จำกัดนั่นเอง จึงทำให้ราคาซื้อขายกันในท้องตลาดสูงมาก ทุเรียนนนทบุรีจึงกลายเป็นสินค้าชนิดหนึ่งที่อุปทานมีความยืดหยุ่นต่อราคาต่ำ แม้ว่าราคาจะเปลี่ยนแปลงไปมากแต่ก็เปลี่ยนแปลงปริมาณการผลิตได้ไม่มาก เป็นสินค้าที่มีลักษณะสินค้า luxury goods หรือ superior goods ซึ่งหมายถึงว่าเมื่อผู้บริโภคมีรายได้สูงขึ้นก็มีความต้องการสินค้าประเภทนี้มากขึ้นด้วย

หากมองในด้านโครงสร้างตลาดของทุเรียน หากวิเคราะห์ตามทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ที่ได้กล่าวไว้ในบททบทวนวรรณกรรมพบว่าโครงสร้างตลาดทุเรียนนนท์เป็นตลาดที่เข้าข่ายโครงสร้างตลาดแบบผูกขาด (monopoly) ชาวสวนมีอำนาจในการกำหนดราคา (price maker) สินค้าทุเรียนของตนได้ค่อนข้างมาก อีกทั้งสินค้าทุเรียนมีความแตกต่างไปจากทุเรียนที่ปลูกในพื้นที่อื่น (product differentiation) ทุเรียนในพื้นที่อื่นไม่สามารถทดแทนทุเรียนนนท์ได้อย่างสมบูรณ์ การซื้อขายจะ

เกิดขึ้นเฉพาะในตลาดจังหวัดนนทบุรีผ่านการขายเพียง 2 รูปแบบได้แก่ ขายให้ผู้ซื้อโดยตรงจากสวน และผ่านการขายในสวนทุเรียนที่จังหวัดจัดขึ้นในช่วงที่ผลผลิตทุเรียนออกสู่ตลาด

นอกจากนี้ความแตกต่างที่โดดเด่นประการสำคัญของทุเรียนนนทบุรีก็คือ ความมีคุณค่าทางมรดกของสายพันธุ์ที่ได้รับตกทอดกันมาจากคนรุ่นต่อรุ่น และใกล้สูญพันธุ์หากไม่มีการอนุรักษ์ไว้ และจุดวิกฤตต่อความเสี่ยงที่จะสูญพันธุ์ เกิดขึ้นในปี 2554 ที่จังหวัดนนทบุรีประสบกับอุทกภัยครั้งใหญ่ในประวัติศาสตร์ สวนทุเรียนพันธุ์ดีจำนวนมากถูกน้ำท่วมขังเป็นเวลานาน ส่งผลให้ต้นทุเรียนที่มีอยู่ในขณะนั้นตายไปจำนวนมาก ข้าเดิมสถานการณ์ให้อุปทานของทุเรียนนนทบุรีที่มีน้อยอยู่แล้วกลับน้อยลงไปอีก จึงมีความพยายามในการอนุรักษ์และขยายพันธุ์ทุเรียนนนท์ด้วยเกรงว่าหากไม่มีการดำเนินการใดๆ แล้วอาจนำไปสู่การสูญพันธุ์ได้ ในเรื่องนี้ จากการทบทวนวรรณกรรมในงานวิจัยของ เรืองยศ ทองโคกหิน ก็พบว่า ประชาชนในพื้นที่นนทบุรี และกรุงเทพมหานครก็เห็นความสำคัญของการคุ้มครองพื้นที่การปลูกทุเรียนซึ่งสะท้อนจากความเต็มใจที่จะจ่ายเงินสนับสนุนการจัดตั้งกองทุนคุ้มครองพื้นที่ปลูกทุเรียนนนท์ โดยให้เหตุผลว่าทุเรียนนนท์มีประวัติความเป็นมายาวนาน เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดนนท์ และเป็นพื้นที่สีเขียวเป็นการฟอกอากาศให้จังหวัดด้วย

6.2.3 การมองแนวโน้มในอนาคตของการปลูกทุเรียนจังหวัดนนทบุรีของเกษตรกร

พบว่าเกษตรกรกลุ่มตัวอย่าง ร้อยละ 28.7 มองว่าพื้นที่การปลูกทุเรียนมีแนวโน้มลดลง ด้วยเหตุผลหลัก 3 ประการแรกที่เกษตรกรเห็นว่าสำคัญที่สุด ได้แก่ การที่เด็กรุ่นใหม่ไม่สนใจทำอาชีพนี้ (ร้อยละ 50.8) โดยเห็นว่าเด็กรุ่นใหม่บุตรหลานของเกษตรกรมีระดับการศึกษาสูงขึ้น ต้องการทำอาชีพอื่นที่มีความท้าทายมากกว่า รองลงมาในสัดส่วนใกล้เคียงกัน คือ การที่ราคาที่ดินสูงขึ้น จนไม่คุ้มค่าที่จะปลูกทุเรียนต่อไป (ร้อยละ 49.8) โดยหากขายหรือปรับพื้นที่ไปใช้ประโยชน์อย่างอื่นก็น่าจะให้ผลตอบแทนที่สูงกว่า การดำรงการปลูกทุเรียนต่อไป ย่อมเป็นต้นทุนหรือค่าเสียโอกาสแก่ชาวสวนที่สูงขึ้นเรื่อยๆ อันดับ 3 ที่เกษตรกรเห็นว่าทำให้มองแนวโน้มการปลูกทุเรียนได้ว่าลดลง คือ การขาดการส่งเสริมอย่างจริงจังของภาครัฐ (ร้อยละ 21.4) แม้ว่าภาครัฐทั้งส่วนกลางและท้องถิ่นได้มีนโยบายส่งเสริมสนับสนุนชาวสวนทุเรียนนนท์มาแล้วระยะหนึ่ง แต่เกษตรกรยังมองว่าไม่จริงจังและไม่ตรงจุดที่เกษตรกรต้องการเท่าใดนัก ดังตารางที่ 6.8

ตารางที่ 6.8 แนวโน้มการปลูกทุเรียนในอนาคต

เกษตรกรกลุ่มตัวอย่างมองแนวโน้มอนาคตการปลูกทุเรียนมีแนวโน้มลดลง (ร้อยละ 78.7) 3 เหตุผลหลัก ได้แก่	ร้อยละ
1. เด็กรุ่นใหม่ไม่สนใจทำอาชีพนี้	50.8
2. ขาดการส่งเสริมอย่างจริงจังของภาครัฐ	21.4

3. ราคาที่ดินสูงขึ้น จนไม่คุ้มค่าที่จะปลูกทุเรียนต่อไป

49.8

ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของสถิตพงศ์ สุดชูเกียรติ พบว่า แม้ประเทศไทยจะมีแผนและนโยบายการคุ้มครองและใช้ประโยชน์พื้นที่เกษตรกรรมอย่างยั่งยืนมีปรากฏชัด แต่ในการนำแผนดังกล่าวไปสู่การปฏิบัติยังไม่มี ความชัดเจน และให้เสนอแนะแนวทางการดำเนินงานภายใต้ นโยบายนี้ ว่าต้องมี (1) การจัดตั้งองค์กรเพื่อดำเนินการในเรื่องนี้ (2) มีเงินทุนสนับสนุน (3) สร้างความรู้ความเข้าใจให้กับประชาชน

คำถามที่ต่อเนื่องกันนี้คือปัจจัยใดที่จะส่งผลให้เกษตรกรยังคงอนุรักษ์พื้นที่ปลูกทุเรียนต่อไป นั้น พบว่า 3 อันดับแรกที่เกษตรกรเห็นว่าสำคัญที่สุด ได้แก่ การที่มีสมาชิกรุ่นหลังของครัวเรือนที่ยังคงสานต่อและสนใจและทำอาชีพนี้ต่อไป (ร้อยละ 34) รองลงมา คือ การสนับสนุนทั้งจากภาครัฐ ภาคประชาชนในการดำเนินการมีเครือข่ายการอนุรักษ์ทุเรียนนนท์ให้กว้างขวางและได้ผลอย่างเป็นรูปธรรม (ร้อยละ 33.3) และปัจจัยที่สาม คือ การสร้างความภูมิใจในการเป็นชาวสวนทุเรียนนนท์ (ร้อยละ 17.5) ดังตารางที่ 6.9

ตารางที่ 6.9 ปัจจัยที่ส่งผลให้เกษตรกรยังคงอนุรักษ์พื้นที่เพื่อการปลูกทุเรียนต่อไป

	ร้อยละ
1. การมีสมาชิกในครัวเรือนที่ยังมีคนสนใจทำอาชีพนี้	34.0
2. สนับสนุนจากภาครัฐและการดำเนินงานของเครือข่ายการอนุรักษ์ทุเรียนนนท์ให้กว้างขวางและเกิดผลเป็นรูปธรรม	33.3
3. การสร้างความภูมิใจในการเป็นชาวสวนทุเรียนนนท์	17.5

ซึ่งข้อนี้สอดคล้องกับมาตรการทางสังคมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่ได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 2 ที่ภาครัฐได้สร้าง/ส่งเสริมจิตสำนึกความรู้สึกร่วมในการอนุรักษ์หรือธำรงรักษาสิ่งใดไว้ก็จะปัจจัยสำคัญในการสร้างความยั่งยืนของการดำรงอยู่ซึ่งสิ่งนั้นได้

อย่างไรก็ตามหากวิเคราะห์ในมุมมองทางเศรษฐศาสตร์การที่โครงการอนุรักษ์พันธุ์ทุเรียนนนทบุรีและสนับสนุนให้เกิดการขยายตัวของพื้นที่เพาะปลูกจะประสบความสำเร็จเพียงใดนั้น ส่วนหนึ่งจะขึ้นอยู่กับการจัดสรรทรัพยากรผ่านกลไกตลาดเป็นสำคัญ หากผลตอบแทนจากการทำอาชีพชาวสวนทุเรียนคุ้มค่ากับการลงทุน และสามารถแข่งขันกับทางเลือกอื่นได้ โดยพิจารณาจากต้นทุนเสียโอกาสที่เกิดจากการนำที่ดินไปใช้ในทางเลือกอื่นด้วย ก็จะเป็นแรงจูงใจให้เกิดการขยายตัวในการปลูกทุเรียนมากขึ้น ในทางกลับกันหากการปลูกทุเรียนที่นนทบุรีให้ผลตอบแทนที่ไม่สามารถแข่งขันกับการใช้ที่ดินในทางเลือกอื่น เช่น การพัฒนาเป็นย่านธุรกิจ หรือที่อยู่อาศัย ก็อาจทำให้การขยายตัวของปลูกทุเรียนเป็นไปได้ยาก ดังนั้นเราจะเห็นว่าในบางประเทศ เช่น ญี่ปุ่น เป็นต้น รัฐบาลจะต้องให้การอุดหนุน (subsidy) เพื่อให้ชาวนาสามารถปลูกข้าวต่อไปได้ เพื่อบรรลุเป้าหมายในเรื่องความมั่นคงทางอาหาร สำหรับในกรณีของการปลูกทุเรียนนนทบุรี หากต้องการอนุรักษ์ไว้ให้ลูกหลานในระยะยาว การแทรกแซงโดยรัฐก็อาจเป็นอีกทางเลือกหนึ่งเช่นกัน

ในเรื่องนี้ หากรัฐนำเอาเครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์มาใช้ เช่น ในต่างประเทศในกรณีของอังกฤษ ออสเตรเลีย และแคนาดา ที่มีการใช้เงินสนับสนุนในการสร้างแรงจูงใจเพื่อให้เจ้าของที่ดินทำการอนุรักษ์ที่ดินในพื้นที่เพาะปลูกที่ต้องการ

สำหรับปัญหาและอุปสรรคที่พบในการปลูกทุเรียนของชาวสวนนนทบุรีพบว่ามี 3 ปัญหาหลักได้แก่ แหล่งน้ำ ดินที่ใช้ในการปลูกทุเรียน (ร้อยละ 60.5) ซึ่งจากการสนทนาส่วนเพิ่มเติมพบว่าปัญหาที่นับเป็นปัญหาสำคัญมาก ปัญหาน้ำเค็มซึ่งเข้าสวนเป็นระยะเวลาอันยาวนานมากกว่าเดิม สภาพภูมิอากาศเปลี่ยนแปลง (ร้อยละ 25.6) ที่ไม่เอื้อต่อการปลูกทุเรียน รวมทั้งต้นทุนการเพาะปลูกที่มีสูงมากขึ้น (ร้อยละ 11.0) ดังตารางที่ 6.10

ตารางที่ 6.10 ปัญหาที่พบในการปลูกทุเรียน (3 อันดับแรก)

	ร้อยละ
1. แหล่งน้ำดินที่ใช้ในการบำรุงต้นทุเรียน	60.5
2. สภาพภูมิอากาศ	25.6
3. ต้นทุนการเพาะปลูกสูง	11.0

ประเด็นคำถามที่น่าสนใจคือความคิดเห็นของเกษตรกรที่เห็นด้วยหรือไม่หากภาครัฐจะประกาศคุ้มครองพื้นที่สวนทุเรียนนนท์ มิให้มีการเปลี่ยนแปลงการใช้พื้นที่ไปใช้ประโยชน์อย่างอื่น เช่น ที่อยู่อาศัย ธุรกิจ อุตสาหกรรม เป็นต้น พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่เห็นด้วย (ร้อยละ 72.8) ดังตารางที่ 6.11

ตารางที่ 6.11 ความคิดเห็นที่จะให้ภาครัฐประกาศคุ้มครองพื้นที่สวนทุเรียนนนทบุรี เพื่อมิให้มีการเปลี่ยนแปลงการใช้พื้นที่ไปใช้ประโยชน์อย่างอื่น

	ร้อยละ
1. เห็นด้วย	72.8
2. ไม่เห็นด้วย	27.2

ซึ่งสอดคล้องกับผลการสนทนากับเจ้าหน้าที่เครือข่ายชมรมเกษตรกรและเมื่อจัดทำสนทนากลุ่มย่อย (focus group) ที่พบว่าเกษตรกรเองได้เคยยื่นข้อเสนอให้ภาครัฐส่งเสริมอย่างจริงจังจัดแบ่งเขตพื้นที่ (zoning) นำร่องสัก 10-15 แปลงของเกษตรกรที่สนใจเข้าร่วมและมีมาตรการส่งเสริมอย่างจริงจังทั้งการลด/ยกเว้นภาษีต่างๆ การให้เงินช่วยเหลือการเพาะปลูก การบริการด้านน้ำ การให้การส่งเสริมด้านเทคโนโลยี เป็นต้น เพื่อเป็นตัวอย่างในการขยายผลต่อไป

แม้ว่าในประเด็นนี้จะมีเกษตรกรที่ไม่เห็นด้วยอยู่บ้าง (ร้อยละ 27.2) โดยมองว่าเป็นการลดรอนสิทธิเสรีภาพในการใช้พื้นที่ดินที่ตนมีกรรมสิทธิ์ น่าจะปล่อยให้เส้นทางเลือกของเกษตรกรจะเหมาะสมกว่า

ในเรื่องนี้ จากงานวิจัยของอารียา มนัสบุญเพิ่มพูนและคณะ พบว่าประเทศไทยยังไม่มีมาตรการแบ่งพื้นที่เพื่อการใช้ที่ดินให้สอดคล้องกับแผนที่ชัดเจน กรุงเทพมหานครยังมีได้มีมาตรการเพื่อควบคุมการขยายเมืองอย่างเป็นรูปธรรมทำให้มีการขยายเมืองไปเรื่อยๆ จนกระทบพื้นที่รอบเมือง ซึ่งเป็นพื้นที่สีเขียว แตกต่างจากประเทศพัฒนาแล้ว เช่น อังกฤษที่มียอบาย green belt กำหนดพื้นที่สีเขียวป้องกันมิให้เมืองขยายตัวไปทำลายพื้นที่ชนบทเพื่อให้คนในเมืองสามารถใช้พื้นที่ green belt ในการพักผ่อนและสันทนาการ

6.3 ข้อเสนอแนะ

6.3.1 เกษตรกรชาวสวนทุเรียนส่วนใหญ่ยังคงประสงค์จะอยู่ในอาชีพนี้ต่อไป โดยเห็นว่าเป็นวิถีชีวิตที่พวกเขาภาคภูมิใจ หากภาครัฐโดยเฉพะส่วนท้องถิ่นได้มีบทบาทหน้าที่เข้มแข็งในการส่งเสริมและอนุรักษ์การปลูกทุเรียนนันทอย่างต่อเนื่อง โดยคำนึงถึงความต้องการของเกษตรกรเป็นหลัก ก็น่าจะเป็นปัจจัยเสริมที่สำคัญในการอนุรักษ์พื้นที่ปลูกทุเรียนนันท ในการนี้ ควรมีการพัฒนาเครือข่ายการดำเนินงานของเกษตรกร เพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูทุเรียนนันทเพื่อดำเนินงานเป็นแกนหลักโดยภาครัฐเป็นผู้สนับสนุน เพื่อให้เครือข่ายเหล่านี้มีความเข้มแข็งมากขึ้น การบูรณาการภาคส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเชื่อมต่อกันไป ในการช่วยเหลือเกษตรกร นอกจากที่บทบาทของภาครัฐส่วนท้องถิ่น ในการสร้างความรู้สึภาคภูมิใจในอาชีพทำสวนทุเรียนนันทและการรณรงค์อย่างต่อเนื่อง สร้างจิตสำนึกรักพื้นที่และวัฒนธรรมการปลูกทุเรียนนันท ซึ่งเป็นวิถีชีวิตสืบทอดกันมายาวนานให้ยังคงมีอยู่คู่กับจังหวัดนนทบุรี

6.3.2 ท้องถิ่นควรจัดทำโครงการนำร่องในการจัดทำเขตพื้นที่ (zoning) ในการคุ้มครองการปลูกทุเรียน โดยคัดเลือกเกษตรกรเข้าร่วมเป็นไปโดยสมัครใจ ทั้งนี้จะต้องมีมาตรการจูงใจต่างๆ ที่เพียงพอ ไม่ว่าจะเป็นมาตรการภาษี มาตรการลดต้นทุนการผลิต มาตรการการตลาด เทคนิคทางวิชาการที่จะควบคุมคุณภาพผลผลิต ที่จะดำเนินการในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง หากประสบความสำเร็จเกษตรกรเห็นเป็นรูปธรรมก็น่าจะมีเกษตรกรเข้าร่วมในโครงการมากขึ้น พื้นที่อนุรักษ์ก็จะขยายออกไปมากขึ้น

อย่างไรก็ตามการที่จะดำเนินการได้นั้นจำเป็นต้องมีเงินสนับสนุนในการดำเนินงาน โดยใช้งบประมาณรัฐช่วยเหลือรวมทั้งเงินสนับสนุนจากภาคเอกชนทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องต้องร่วมกันระดมทุนไม่ว่าจะเป็นการจัดตั้งหน่วยงานเพื่อการดำเนินงานคุ้มครองพื้นที่การปลูกทุเรียน การสร้างแรงจูงใจด้วยมาตรการลดหย่อน/ยกเว้นภาษีต่างๆ ที่เขต zoning พื้นที่ปลูกทุเรียน การให้เงินสนับสนุนการเพาะปลูกต่อไร่ หรือต่อหน่วยพื้นที่ เป็นต้น

6.3.3 สำหรับมาตรการส่งเสริมการตลาดนั้น โดยที่ทุเรียนนันทมีความต้องการซื้อที่สูงมากกว่าปริมาณอุปทานอยู่แล้ว การส่งเสริมการตลาดจึงควรเป็นลักษณะที่ให้การส่งเสริมแก่เกษตรกรในการธำรงรักษาคุณภาพมาตรฐานของทุเรียนนันท แต่อย่างไรก็ตาม หน่วยงานท้องถิ่นและภาครัฐอาจจำเป็นต้องมีการประชาสัมพันธ์สร้างภาพลักษณ์ที่ดีของทุเรียนนันท ควบคู่ไปกับการดูแลคุณภาพมาตรฐานของทุเรียนนันทต่อไป เพื่อมิให้ภาพลักษณ์ที่ดีของทุเรียนนันทเสื่อมหายไปกับกาลเวลา และขยายการส่งเสริมการตลาดไปยังประเทศที่มีแนวโน้มบริโภคทุเรียนที่มีกำลังซื้อสูง เช่น จีน ในมณฑลที่มีรายได้เฉลี่ยสูง เป็นต้น เพื่อรองรับปริมาณอุปทานที่อาจเพิ่มขึ้นในอนาคตจากการส่งเสริมการปลูกทุเรียนนันทให้มีมากขึ้น

6.3.4 การสร้างความภาคภูมิใจแก่เกษตรกร เพื่อดึงดูดคนรุ่นใหม่ ข้อมูลจากการสอบถามเกษตรกรพบว่าร้อยละ 40 เห็นว่า ปัจจัยที่จะทำให้การปลูกทุเรียนนนท์ยังคงอยู่ขึ้นอยู่กับสมาชิกในครอบครัวสนใจทำอาชีพนี้ต่อไปหรือไม่

6.3.5 การท่องเที่ยวเชิงเกษตร เป็นอีกทางหนึ่งที่จะช่วยเสริมรายได้ให้แก่เกษตรกรชาวสวน หากภาครัฐในส่วนต่างๆ ของจังหวัดนนทบุรี รวมทั้งชมรมสวนทุเรียนที่มีอยู่ในทุกอำเภอต่างๆ ร่วมกันผลักดันโครงการ เสนอโครงการให้กระทรวงท่องเที่ยวฯ และสำนักงานส่งเสริมการท่องเที่ยวร่วมกันพิจารณาหาวิธีการส่งเสริมการตลาดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของจังหวัดนนท์ ให้แก่นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ก็จะเป็นโอกาสเพิ่มรายได้ และเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้การคุ้มครองพื้นที่สวนทุเรียนนนท์มีโอกาสมากขึ้น

